

16. Rymut K. Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. – Kraków, 1999-2001. – Т. 1-2; 17. Skowronek K. Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne. – Kraków, 2001. – 216 s.; 18. Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych / Pod red. A. Cieślíkowej, M. Malec, K. Rymuta. – Kraków, 2000. – Część 1: Odapelatywne nazwy osobowe / oprac. A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta. – 379 s.; 19. Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych / Pod red. A. Cieślíkowej, M. Malec, K. Rymuta, 2000. – Część 6: Nazwy heraldyczne / oprac. M. Bobowska-Kowalska. – 72 s.; 20. Słownik imion współcześnie w Polsce używanych / wydał K. Rymut. – Kraków, 1995. – 439 s.; 21. Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych / wydał K. Rymut. – Kraków, 1992-1994. – Т. I-X; 22. Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1965-1987. – Т. I-VII; 23. Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i red.: J. Bartmiński, zast. red.: S. Niebrzegowska. – Lublin, 1996, 1999. – Т. 1: Kosmos. – Cz. 1: Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie; cz. 2: Ziemia, woda, podziemie; 24. *Szcześniak K.* Świat roślin światem ludzi na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny. – Gdańsk, 2008. – 410 s.; 25. *Tomczak L.* Słownik odapelatywnych nazwisk Polaków. – Wrocław, 2003. – 308 s..

Новосад М. (Львів, Україна)

З історії дослідження сленгу в чеському мовознавстві

У статті проаналізовано мовознавчу традицію дослідження сленгу у чеському мовознавстві, описано основні школи та вказано сфери їх наукових зацікавлень на певному історичному етапі.

Ключові слова: чеський сленг, історія досліджень, мовознавчі школи.

В статье проанализирована традиция исследований сленга в чешском языкознании, описаны основные школы и указаны сферы их научных интересов на конкретном историческом этапе.

Ключевые слова: чешский сленг, история исследований, лингвистические школы.

The article shows the tradition of slang research in Czech linguistics, dwells upon the main schools and spheres of their scientific interests on concrete historical period.

Key words: Czech slang, the history of research, linguistic schools.

Першими у галузі дослідження власне чеського сленгу, незважаючи на те, що вони написані німецькою мовою, варто вважати праці Е. Ріппла [9, 10] з 1926 по 1930 рр, а саме: у 1926 вийшла його праця «Zum Wortschatz des tschechischen Rotwelsch», яка вміщала 2900 словникових статей; «Zur tschechischen Studentensprache» (1928), де бачимо перші спроби аналізу сленгу чеських студентів та «Weitere Beiträge zur tschechischen Sondersprachkunde» (1929) – аналіз особливостей чеської некодифікованої мови - арго та сленгу. На цьому вчений не зупинився, і вже 1937 року вийшла друком I частина його ґрунтовної праці – словника «Tschechisch im Alltag» [8, 31]. Перші 32 сторінки цієї роботи свідчили про те, що це масштабний проект, який має на меті

дослідити не лише арго, але й побутово-розмовну мову, студентський та військовий сленги. На жаль, цей період у історії чеської держави не був сприятливим для видання німецькомовного словника чеської мови, [8, 32] оскільки історично - це період формування Чесько-словацької республіки, характерний пуристичними настроями в суспільстві, які мали свій відбиток не лише у політичних поглядах, а й у розвитку культури, науки загалом.

Разом з Ріпплом варто згадати про дослідження-розвідки студентського сленгу Й. Брамбора [2] і В. Шмілауера [13]. Обидві праці присвячені дослідженню та аналізу особливостей побутування прізвиськ у студентському середовищі.

Одна з найстаріших традицій дослідження чеського сленгу – це дослідження мови гірників. На цьому поприщі працювали Ф. Цайтамль-Лібберте, котрий у праці [3] 1931 року дослідив та проаналізував сленгові назви, що побутують у мові гірників північного регіону Чехії, Й. Долейші [4] - описав прізвиська гірників, Й. Грабак – впорядкував невеликий словник сленгу гірників (1889), О. Лемінгер [11] (1911, 1912) – описав особливості сленгової мови (прислів'їв та приказок) гірників Кутної Гори.

Сленг офіціантів досліджував ще у 1931 році О. Новачек. При дослідженні чеського військового сленгу доби Австро-Угорської імперії можна послуговуватися словником Ф. Ченского (1871), в якому усі лексичні одиниці маркувалися скороченою позначкою *mil. v.* (=militare vulgare) [9, 11]

Все ж за основу у дослідженні чеського сленгу прийнято вважати роботу Ф. Оберпфальцера [7, 12] «Argot a slangu» [12]. Вчений дослідив та описав досить широкий пласт матеріалу, зокрема: арго злодіїв [9, 312-334], сленг студентів південно-чеського регіону [9, 334-336], сленг спортсменів (футболістів, лижників, каноїстів, рибаків: [9, 366-368], південно-чеський сленг рибаків, гірників, офіціантів, гравців в карти тощо [9, 368-375]. Варто зауважити, що дослідження сленгу студентського та військового є дуже кропіткою працею, адже цим сленгам притаманна висока експресивність та образність. Для фіксації сленгових одиниць в основному дослідження опираються на анкетні питальники, тобто метод збору та аналізу зібраного матеріалу, яким досі користуються мовознавці у своїх працях. У своїй ґрунтовній студії «Argot a slangu» дослідник дав визначення терміну сленг, розуміючи під ним соціальний поділ розмовної мови та констатуючи факт, що сленг є своєрідним знаком приналежності до певної суспільної групи. Заслуговує на увагу теза дослідника стосовно того, що сленг є також вираженням приналежності до певного професійного середовища. Аналізуючи отриманий матеріал, вчений робить загальні висновки про активні лексичні процеси того часу, зокрема: про соціальну диференціацію лексичних засобів та поширення в мові нелітературної лексики у комунікації окремих соціальних груп.

Під час другої світової війни, в період з 1939 р. по 1945 р., дослідження у галузі сленгу практично не велися. Тому хронологічно наступним етапом активного вивчення сленгу вже є післявоєнний період. З'являються праці Й. Галлера та Й. Мразека (1947) – укладачів першого словника сленгу і

колоквіалізмів [5], М. Гаєка (1948), А. Сівека (1949) – дослідників мови гірників. В п'ятдесятих роках дослідження сленгу все частіше стають предметом мовознавчого аналізу (В. Кршістек, Б. Зімова, Б. Тема, Л. Клімеш) [9, 11]. Вчені аналізують, зокрема, сленг металургів, видобувачів коксу, залізничний та студентський сленг (Бедржіх Тема «Mluva hutníků na Bohumínsku a Karvínsku» (1958), «Mluva kosařů na Těšínsku» (1969), «Mluva studentů východního Těšínska» (1966). Особливості мови виробників плотів, одного з районів Праги – Podskalí та аналіз зміни значень сленгових виразів цього сленгу знаходимо у працях Божени Зімової («O řeči starého Podskalí» (1955), «Vorašský slang v řeči starého Podskalí» (1957), «Změny významu slov ve vorašském slangu» (1960).

Зважаючи на історичні події та реалії II світової війни, післявоєнне суспільство Чехії, як і інших держав, наповнила достатня кількість людей, які за час фашистської окупації були в'язнями нацистських концтаборів. Така соціальна диференціація суспільства знайшла своє відображення в мовознавчих дослідженнях. Зокрема, вивчалася мова в'язнів цих концтаборів [6], таким чином предметом наукового аналізу стає лексика, яка раніше не аналізувалася.

Характерною рисою післявоєнних досліджень сленгу є формування наукових центрів-осередків досліджень [9, 12]. Такими центрами стали університети. Чільне місце серед цих осередків займали філософський факультет Остравського університету, педагогічний факультет Пльзенського університету та педагогічний факультет Південно-чеського університету в Чеському Будейовіце. Судячи із кількості, а це декілька десятків, написаних у цей період наукових праць, на аналізі яких ми зупинимося далі, та сфер зацікавлення дослідників, зроблено значний внесок у теорію дослідження сленгу зокрема та нелітературних форм існування мови загалом.

Вагомий внесок у дослідження сленгу, а саме сленгу гірників, зробив представник Остравського осередку, вчений Вацлав Кршістек, автор багатьох статей, серед яких: “K mluvě ostravských horníků” (1950), “O mluvě našich horníků” (1951), “Současný stáv hornické mluvy na Ostravsku” (1952). Апогеєм його дослідницької роботи вважається монографія “Ostravská hornická mluva” [10]. Ця праця відзначається глибиною теоретичних висновків та вичерпною методикою подачі практичного матеріалу [9, 12].

Значний теоретичний доробок у галузі дослідження чеського сленгу належить Ярославу Губачеку - одному з найпомітніших постатей чеського мовознавства. Він послідовний дослідник залізничного сленгу (“Železničářský slang” (1974), студентського сленгу (“K dnešnímu stavu studentského slangu” (1965), “K otazce slangu Ostravských studentů” (1966), сленгу працівників транспорту (“Slang zaměstnanců Dopravního podniku města Ostravy” (1977) та виробників вагонів (“O slangu vagonářů ve Studénce” (1975). Я. Губачек є визначним теоретиком чеського сленгу, засновником мовознавчої школи. Результатом його теоретичних досліджень стали: розробка методології дослідження сленгу (“K metodologii zkoumání slangu” (1989), “K aktuálnosti zkoumání slangu” (1989), визначення місця сленгу у системі стратифікації мови (“O českých slenzích” (1981), опис його функцій (“Funkce slangu v

komunikace” (1990), виділення визначальних ознак сленгу, способів його творення (“Metaforizace ve slanzích” (1996) “K frazeologii českých slangů” (1985), принципів його класифікації (“K vnitřní diferenciaci slangu” (1986) та кодифікації. У монографії “O českých slanzích” [7] зроблено ґрунтовний аналіз не лише власне чеської наукової літератури про дослідження сленгу, а й наукової літератури, що стосується досліджень сленгу інших країн – США, Польщі, тоді ще Радянського Союзу, Федеративної республіки Німеччини, Франції. У теоретичній частині праці подано визначення поняття сленг, охарактеризовано його основні ознаки, визначено його місце у системі стратифікації чеської національної мови серед соціальних діалектів. Практична частина ж присвячена всебічному аналізу найменувань великої кількості різновидів сленгу, сферам їхнього поширення, способам творення, джерелам поповнення. Вагомим результатом роботи Ярослава Губачека є укладення словників – Malý slovník českých slangů (1988), який зібрав в собі словникові статті спортивного, залізничного, студентського, військового, театрального, публіцистичного, поштового, поліцейського сленгу. В теоретичній частині словника також подано коротку характеристику сленгових найменувань та способів їх творення. Протягом останніх двох десятиліть спостерігалися активні процеси поповнення лексичного складу чеської мови. Для нових реалій створювалися нові найменування на їх позначення, на базі яких виникали нові сленгізми і, оскільки сленг постійно був сферою зацікавлення вченого, у 2003 році вийшов друком суттєво доповнений Vyběrový slovník českých slangů, який є своєрідною ілюстрацією соціолектів у чеському мовному середовищі на певному історичному етапі.

На педагогічному факультеті Західно-чеського університету у Пльні пальма першості у дослідженні сленгу належить вченому Люміру Клімешу. Для Пльзенського осередку характерна ще ширша сфера наукових зацікавлень у дослідженні сленгу, це, зокрема: студентський сленг (Л. Суха. “Přspěvek k geografické diferenciaci žákovského slangu” (1987), Л. Клімеш “Dnešní studentský slang. (Jak dnes mluví žáci-darebáci) (1957), залізничний (Л. Клімеш “Západočeský železniční slang” (1967), сленг гірників (Л. Клімеш “Hornický slang na dole Krimich v Tlučné u Plzně” (1958), сленг поштових працівників (Л. Клімеш “Slang hornických, poštovních a železničních učňů v západních Čechách” (1971), пекарів (Л. Клімеш “Slang plzeňských pekařů” (1976), склярів (Л. Кубу Sklářský slang ve sklárně v Karlových Varech” (1992), пивоварів (Л. Клімеш “Pivovárský slang” (1992), працівників ядерної галузі (Л. Клімеш “Slang zaměstnanců oddělení tlakových nádob reaktorové haly v závodě Jaderné strojírenství Škoda, concern Plzeň a.s.” (1992), лікарів (Г. Хілова “Lekárenský slang” (1992).

Мовознавці Пльзенської школи приділяють велику увагу ономастиці (так зв. сленговій ономастиці [9, 13]). Сюди належать прізвиська і топонімічні назви. Саме тут була запропонована класифікація сленгових прізвиськ на питомі – які виникають у сленговому середовищі і похідні – які виникли поза сленгом і були сюди імпортовані. Запроваджено використання нових методик у дослідженнях, а саме: квантитативного, часової і лексичної насиченості сленгу.

Але, на нашу думку, найважливішим досягненням Пльзенського осередку

є організація кожних декілька років міжнародних конференцій присвячених сленгу і арго (*Konference o slangů a argotů v Plzni*), що є значним внеском у розвиток сучасних досліджень сленгу та інших соціальних варіантів мови. Конференції дають можливість налагоджувати і підтримувати зв'язки з іншими центрами дослідження соціолектів у країнах Центральної та Східної Європи. На сьогоднішній день таких конференцій відбулось вже вісім (1977 р., 1980 р., 1984 р., 1988 р., 1995 р., 1999 р., 2003 р., 2008 р.). Логічним підсумком кожної з них є видання збірника з матеріалами конференції (*Sborník přednášek z konference*). Тематика таких конференцій стосується головним чином теорії та методології дослідження сленгу, аналізу сленгових найменувань певних соціальних груп, а також дослідження інноваційних процесів у побутуванні та творенні сленгу у слов'янській та європейській лінгвістиці.

Вагомий внесок у дослідження сленгу в чеському мовознавстві зробили вчені педагогічного факультету Південночеського університету в Чеському Будйовіце. Вчені описують і досліджують сленг характерний для цього регіону країни. Так, сленгом плотоплавів займалися В. Шеуфлер і В. Шолц - «*Poslední vory na Vltavě*» (1948), і «*Voroplavba na jihočeských tocích*» (1970). Сленг в'язнів досліджував Мілан Давід («*K problematice mluvy vězeňské*» (1995). Традицію дослідження сленгу рибаків, започатковану ще Ф. Оберпфальцером («*Argot a slangy*» (1934) [12: 368-369], продовжила Алена Яклова («*Rybníkářství a rybařský slang v jižních Čechách*» (1995), «*Několik poznámek k rybařskému slangu a rybařské terminologii*» (1996). Сленг працівників цирку та пивоварів був також предметом наукового зацікавлення Алени Яклової («*Cirkusový slang*» (1986), «*Přívovnictví a přívovarský slang*» (1994). Для Південночеської мовознавчої школи характерне розширення проблематики у дослідженні молодіжного сленгу. Так, чеська лінгвістка А. Яклова зробила вагомий внесок у дослідження молодіжного соціолекту («*Mluva mládeže v jižních Čechách*» (1984), «*Interdisciplinární výzkum řečové činnosti mládeže*» (1986), його особливостей, у процесі навчання та наукової праці «*Mluva mládeže na plzeňských konferencích o slangu a argotu*» (1991), аналізувала методологію дослідження сленгу «*K výzkumu slangu*» (1995), іновачійні процеси що в ньому відбуваються, зокрема його активну змінність «*Mění se studentský slang?*» (1993), сфери його поширення «*Existuje mluva mládeže?*» (1993).

Різноманіттям наукових зацікавлень вирізняється Празький осередок дослідження сленгу. Тут дослідження велися вченими Інституту чеської мови, а також філософського та педагогічного факультетів Карлового університету. Мовознавець Мілослав Хураві цікавився перш за все сленгами, які характеризують уміння та навички працівників театру («*Divadelní mluva*» (1976), «*O divadelní mluvě a o hereckém slangu zvlášť*» (1977), «*Z hereckého slangu*» (1990), музикантів «*Hudebnický slang*» (1980), працівників цирку «*Z minulosti a současnosti cirkusového slangu*» (1984). Молодіжний сленг був сферою зацікавлення А. Їрсової, М. Проузової, Н. Свзілової, С. Утешеного [9, 16]. У празькому осередку працював і згаданий нами вище Вацлав Кршістек, який займався сленгом спортсменів («*Poznámky k*

sportovním názvům cizího původu» (1971) та проблематикою розмежування сленгу та арго («Poznámky k problematice argotu a slangů» (1973).

Дослідження сленгу на педагогічному і філософському факультетах Масарикового університету в Брно велось у двох напрямках. Перший – це дослідження лексики сленгу гірників, адміністративного сленгу (П. Гаусер «Vznik, zdroje a vývoj hornického slangu na Oslavsku» (1995), «Administrativní slang» (1988) та студентського сленгу (Е. Мінаржова, Е. Мюллерова «Studentský slang českého a moravského jazykového prostředí» (1988). Другий – аналіз сфер поширення сленгів, зокрема його функціонування в публіцистиці (Е. Мінаржова «Slang v závodním tisku» (1980), «Slang v regionálním tisku» (1984), «Slang ve sportovní publicistice» (1995), його функцій і взаємодії з літературною мовою (розвідки Марії Крчмової «Funkce slangu» (1988) та Мілана Єлінека «Zespisování slangových prostředků v češtině» (1995) [9, 18].

В українському мовознавстві дослідженням чеського сленгу займався викладач кафедри слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка В. Петрухін. Сферою його наукового зацікавлення була лексика чеського військового сленгу, джерелами якої слугували власні спостереження автора, наукові публікації чеських дослідників, лексикографічні джерела та періодика, яка видавалася Міністерством оборони ЧССР. У своїй статті [1] автор проаналізував поняття терміну сленг в чеському мовознавстві, відокремив термін сленг від суміжного поняття арго на основі літератури присвяченої військовому сленгу, а також охарактеризував найменування чеського військового сленгу, вказавши на їхні основні ознаки, описав внутрішню диференціацію цих найменувань, продуктивні способи творення та джерела поповнення.

Аналіз історії досліджень сленгу у чеському мовознавстві дозволяє нам констатувати той факт, що ця галузь є широко представленою в чеській лінгвістичній традиції значною кількістю шкіл, для кожної з яких характерна широка сфера наукових зацікавлень. Різноманітні напрями у дослідженні чеського сленгу реалізовані у теоретичних та практичних працях вчених, які, в свою чергу, будуть базою у наших подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Петрухін В.С.* Військовий сленг у сучасній чеській мові // Проблеми слов'язнавства. – 1987. – №35. – С. 90–94;
2. *Brambora J.* Studentské prezdivky z Prahy // Naše řeč. – 1933. – №17. – С. 82–89;
3. *Cajthaml-Liberte F.* Hornické názvosloví z Kladenska a ze severních Čech // Český lid. – 1931. – С. 17–29;
4. *Dolejší J.* O přezdívkách příbranských horníků // Český lid. – 1931. – С. 5–11;
5. *Galler J., Mrázek J.* První slovník slangů a kolokvialismů. – Praha, 1947;
6. *Hejduk V.* Čeština za mřížemi a draty // Naše řeč. – 1951. – №35. – С. 50–60;
7. *Hubáček J.* O českých slenzích. – 2 vyd. – Ostrava, 1981;
8. *Hugo J.* Slovník nespisovné češtiny. – 2 vyd. – Praha, 2006;
9. *Klimeš L.* Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České Republice a ve Slovenské Republice v letech 1920-1996. – Plzeň, 1997;
10. *Křístek V.* Ostravská hornická mluva. – Praha, 1956;
11. *Leminger O.* Stará pořekadla a přísloví z Kutné Hory // Český lid. – 1911. – С. 209–213;
12. *Oberpfalcer F.* Argot a slangy // Československá vlastivěda. – Dil. 3.: Jazyk. – Praha, 1934;
13. *Šmilauer V.* Studentské prezdivky z Bratislavy // Naše řeč. – 1933. – №17. – С. 90–95.